

PREDSTAVNICI PREDsjedništVA »NARODNOG VIJEĆA SHS« U BUDIMPEŠTI, BEČU I PRAGU 1918.

B. Krizman

Odlukom, donesenom jednoglasno 29. listopada 1918., hrvatski je Sabor prekinuo sve državnopravne veze Hrvatske i Slavonije s jedne, a Austrije i Ugarske s druge strane, i vlast prenio na »Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba« u Zagrebu kao vrhovno tijelo za sve južnoslavenske zemlje bivše Austro-Ugarske. Predsjedništvo »Narodnog vijeća« preuzelo je vrhovnu vlast, a za pojedina područja nove države (»Države Slovenaca, Hrvata i Srba«) bile su formirane zemaljske vlade (za Hrvatsku i Slavoniju, Sloveniju, Bosnu i Hercegovinu, te Dalmaciju). U posebnom je obavještenju,¹ izdanom zbog potrebe »da se razjasni i točno ustanovi sastav nezavisne i samostalne države SHS i međusobni odnošaj pojedinih upravnih područja te države«, upozorilo, da su prešla na Predsjedništvo — do konačnog uređenja državne forme — sva ona prava, koja su dotad pripadala kruni. »Sav je dakle saobraćaj s drugim državama (uređenje međunarodnih odnosa, pregovori, sklapanje utanačenja i ugovora) isključivo u rukama Narodnoga Vijeća u Zagrebu.« Prema tome je Predsjedništvo »Narodnog vijeća«, u skladu s gornjim uputama, vodilo t. zv. »vanjske poslove« »Države Slovenaca, Hrvata i Srba« sve do ujedinjenja i formiranja prve zajedničke vlade u Beogradu.² Vodeći »vanjske poslove«, Predsjedništvo je u tom vremenskom rasponu primalo strane opunomoćenike u Zagrebu i upućivalo u inozemstvo (ili tamo imenovalo) svoje predstavnike.³

1

Kad je grof Mihajlo Károlyi preuzeo vlast u Mađarskoj i formirao vladu, Mađari su nastojali da od »zemalja krune sv. Stjepana« spasu što više,⁴ ponav-

¹ »Spisi Narodnog vijeća SHS« u Državnom arhivu u Zagrebu.

² O tome pobliže moj rad: »Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba« u Zagrebu i talijanska okupacija na Jadranu 1918. godine Građa o vanjskoj politici Predsjedništva Narodnog vijeća SHS od 29. X. do 1. XII. 1918.«, Anali Jadranskog instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, svezak I, Zagreb 1956, str. 83-116.

³ U članku »Da li je Država SHS bila međunarodno priznata, U povodu nove knjige sveuč. prof. dra Ferde Čulinovića« (Narodni list, 24. svibnja 1953) govorim po prvi put o njima.

⁴ Bivši vrhovni zapovjednik savezničkih snaga na Istoku maršal Franchet d'Esperey dao je poslije rata (1922) interview uredniku »Balkan-Express-a« i u njemu ustvrdio, da su predsjednik mađarske vlade Károlyi i njegovi suradnici, dolazeći u Beograd s molbom da se zaključi primirje, htjeli sačuvati integritet Ugarske. »Ali Károlyi — tvrdi Franchet d'Esperey — i ostala gospoda došli su sa idejom da će se staro kraljevstvo krune Svetog Stevana još i dalje moći održati, što je bila nemogućnost, jer se je već moralo pristupiti realizaciji narodnog principa.« (Iz interviewa odštampanog u listu »Demokratija«, Beograd, br. 888, 28. VI. 1922.).

ljajući bez prestanka, da im je nova država neutralna i da su, štoviše, prijatelji Antante. Mađarsko je Narodno vijeće (»Magyar Nemzeti Tanacs«) u brzojavu od 30. X. 1918., upućenom »Jugoslavenskom Narodnom vijeću u Zagrebu« pozdravilo »u bratskoj ljubavi slobodne narode Hrvatske, Slavonije i Dalmacije« i zamolilo, da naše vijeće zaštiti mađarske vojnike — nevine žrtve jedne kobne oligarhijske politike.⁵

Predsjedništvo je, sutradan, brzojavno zatražilo od vijeća i Károlyi-a »da se sve jugoslavenske čete smjesta povrate u domovinu; da smjesta pozovete sve mađarske čete iz naših krajeva, naročito one iz Srijema, a mi ćemo učiniti sve, da se mađarske čete mogu mirno povratiti kući. Javljeno nam je, da mađarske čete čine nasilja u Međimurju (Muraköz), pa molimo, da se tamošnji narod zaštiti.«⁶

Károlyi-eva je vlada, početkom studenoga, donijela odluku, da i u Zagreb pošalje diplomatsku misiju, kojoj je na čelu stajao Alladar pl. Balla, bivši veliki župan bačke županije.⁷ U Ballinoj su se pratnji nalazili savjetnici poslanstva

⁵ Taj brzojav u originalu glasi ovako: »Der ungarische Nationalrat begrüsst in brüderlicher Liebe die freien Völker Kroatiens, Slawoniens und Dalmatiens und wendet sich mit flehendem Worte an den südslawischen Nationalrat, er möge die im südslawischen Gebiete gebliebenen unschuldigen Opfer einer unglückseligen oligarchischen Politik unter seine schützende Obhut nehmen. Im Namen des ungarischen Nationalrates der Präsident graf Michael Károlyi.« (Spisi N. v. SHS. 188 N. V.).

Predsjedništvo se zahvalilo i u brzojavu na francuskom jeziku istaklo, da uzvraća iste želje za mađarski narod; da je u jugoslavenskim zemljama osigurana sloboda svim građanima, pa također i Mađarima, u prvom redu službenicima na željeznici; da su imovina i životi izvan opasnosti. Mole stoga mađarsko Narodno vijeće da zaštiti jugoslavenske građane u Mađarskoj. (Spisi N. v. SHS).

⁶ Spisi N. v. SHS.

⁷ To je, čini se, uslijedilo prvih dana mjeseca studenoga, jer je upravo tih dana mađarska vlada donijela odluku, da se pošalju opunomoćenici u Beč, Prag i Berlin. Ministar rata je na sjednici vlade — prema zapisniku — pokrenuo pitanje pregovora s Rumunjima, predlažući da se odmah pošalju delegati u Jassy, da ondje pvedu pregovore, kako ih Rumunji ne bi stavili pred svršen čin. Vlada je uskratila priznanje primirju sklopljenom u Bukureštu, jer nije bilo ratificirano; ako bi sada Rumunji — rekao je ministar — prodrli u Erdelj, nastala bi opasna situacija. Zbog toga je predložio, da se pošalju opunomoćeni predstavnici vlade u Beč, Prag i Berlin. Potrebno je obavijestiti njemačko javno mišljenje, a kad se jednom bude stvorila nova Njemačka, neka već ondje boravi mađarski poslanik. Vlada je, na kraju, odredila zamjenika ministra predsjednika kao i ministra prosvjete da izaberu političke predstavnike (opunomoćenike), kojima će se dodijeliti vojni i trgovački atašeji.

Gornji podatak potječe iz zapisnika sjednice Károlyijeve vlade (Drž. arhiv, Budimpešta), a dob o sam ga posredstvom dra Ivána Borse, ravnatelja Direkcije arhiva u Budimpešti. Za to mu i na ovom mjestu izričem toplu hvalu.

Zagreb je primio brzojav iz Budimpešte od 4. XI.: »Ugarska pučka vlada i ugarsko Narodno Vijeće namjerava jednog' svog pouzdanika u svojstvu poslanika pod pratnjom u Zagreb poslati u svrhu vođenja rasprava sa jugoslavenskim Narodnim Vijećem. Molimo za izvoljnu obavijest, na koji bi način i kada mogao naš pouzdanik sa potpunom ovlasti doći od ugarsko-hrvatske granice u Zagreb pod zaštitom međunarodnog prava. Károlyi, ministar predsjednik.« (Spisi N. V. SHS, Telefonsko-telegrafске obavijesti).

6. studenoga: »Naš će izaslanik stići u Gyekenes u subotu izjutra u 8 sati. Molimo, da preduzmete sve potrebno, da uzmogne nastaviti svoj put u Zagreb. U ime narodne mađarske vlade za predsjednika vijeća Lovászy ministar.« (Spisi N. V. SHS, Telefonsko-telegrafске obavijesti).

O misiji A. pl. Balle vidi moj prilog »Poslanik grofa M. Károlyi-a u Zagrebu godine 1918.« (Narodni list, 14. i 18. V. 1954.).

dr. F. Halay i dr. Mat. Ticsarich, kao i vojni ataše misije generalštabni kapetan Gyula Gömbös. U Zagrebu su misiju 10. X. dočekali veoma svečano. Balla i Sv. Pribičević izmijenjali su prilikom predaje akreditivnih pisama pozdrave. Pribičević je pozdravio »u ime Narodnog vijeća suverene države SHS dolazak gospodina izaslanika mađarskog Narodnog vijeća i pučke vlade, koji se dolazak, prema njegovoj izjavi, vrši pod egidom Wilsonovih načela, pa će nas radovati, ako Károlyi-eva vlada, na temelju tih načela, uzmogne da doprinese uspostavi i osiguranju najiskrenijih prijateljskih susjednih odnošaja s državom Slovenaca, Hrvata i Srba, koja prema našim narodnim težnjama i načelima narodnog samoodređenja treba da obuhvati čitavo etnografsko područje našega naroda.«⁸

Započeli su pregovori i istoga je dana (10. X.) bio sastavljen i zapisnik o vijećanjima.⁹

»Uzima se u raspravu odnosno zaključuje se:

(1) Ne prejudicirajući svome stanovištu u pitanju zaštite naroda na temelju samoodređenja i ističući, da mađarske poslanike ne smatra poslanicima historičke Ugarske države, nego ih smatra samo kao izaslanike Mađarskog naroda, predsjedništvo Narodnog vijeća upušta se u raspravu, da se omogući dvim susjednim državama međusobno saobraćaj.

(2) Mađarsko se poslanstvo želi sporazumiti o načinu, kako da se omogući uspostava posvema slobodne željezničke, parobrodarske, poštanske, telefonske i brzojavne veze između susjednih država. Predsjedništvo Narodnog Vijeća SHS nametnuto pitanje prihvata, no svoj odgovor predbježno odgađa za to, jer je to pitanje, koje se mora prije raspraviti s povjerenikom za Narodnu Obranu.

(3) Poslanici mađarskog Narodnog Vijeća s time u savezu saopćuju, da se kod Dalja nalazi usidreno nekoliko stotina šlepova i teretnih parobroda mađarskoga privatnoga društva, koji se ne puštaju u Mađarsku.¹⁰ Mole, da se ovima osigura slobodan odlazak i prolaz za Mađarsku. Uži odbor Narodnog Vijeća SHS na to pitanje također ne može dati odgovora, jer se o stanju stvari mora tek informirati.

(4) Poslanici mađarskog Narodnog Vijeća izriču želju, da se naredba, prema kojoj se sjedišta poduzeća u SHS, ako se ne nalaze na ovom teritoriju, za trideset dana imaju premjestiti, preinači tako, da se ta naredba uvede u život istom trideset dana nakon zaključka mirovne konferencije. Svoju molbu obrazlažu s time, da takovih poduzeća imade mnogo, koja posluju na

⁸ Spisi N. v. SHS. Govore Balle i Pribičevića sadrži i F. Šišićeva zbirka dokumenata: »Dokumenti o postanku kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 1914-1919.«, Zagreb 1920, str. 244-245.

⁹ »Zapisnik sastavljen dne 10. studenoga 1918. u prostorijama Nar. Vijeća SHS u Zagrebu na konferenciji poslanika mađarskog nar. Vijeća i mađarske pučke vlade s jedne i predsjedništva Nar. Vijeća SHS s druge strane« (Spisi N. v. SHS).

¹⁰ Zagreb je već 6. XI. primio slijedeći brzojav: »B u d i m p e š t a. Jugoslavensko Narodno vijeće u Zagrebu. Ugarsko Nar. Vijeće i ugarska Nar. vlada časte se upozoriti Jugoslavensko Nar. Vijeće na slijedeće žalosne događaje: Ugarska je neutralna država, koja hoće da zadrži najbolje odnošaje sa jugoslavenskom državom. Ugarsko narodno vlasništvo sastojeće se iz brodova i šlepera na Dunavu niže Vukovara biva napadano sa jugoslavenske odnosno nekadanje hrvatske obale i sprečavano u odvažanju materijala. Ugarsko Nar. Vijeće i vlada drže, da se to ne događa na temelju uputa jugoslavenske vlade i mole pomoć. Ugarsko Nar. Vijeće — Lovászy, zamjenik ministra predsjednika.« (Spisi N. v. SHS).

teritoriju obih susjednih država, pa će se prema tome morati dotično društvo obzirom na samostalnu državu SHS podijeliti u dva neovisna poduzeća.

Da se to uzmogne provesti, potrebni su mnogi pregovori, koji su uslijed neredovnih komunikacionih prilika nemogući. U isti red poduzeća se ne mogu ubrajati vicinalne željeznice, koje su sve bez razlike stajale u rukovanju Ugarskih državnih željeznica, osim toga su izdane željezničke obligacije većim dijelom u rukama belgijskih i francuskih interesenata, pa radi toga čitavo to pitanje dobiva internacionalni karakter.

Posebno treba da se pripomenu hipotekarni zavodi, koji radi naravi svoga uređenja ne mogu svojih sjedišta prenijeti na ovaj teritorij.

Predsjedništvo Narodnoga Vijeća SHS čitav kompleks pitanja uzeti će u raspravu, te će se tek nakon toga upustiti u detaljnu raspravu sa poslanicima mađarskog Narodnog Vijeća.«

Kako vidimo, Predsjedništvo u Zagrebu nije nikako htjelo pregovarati sa Ballom. Međutim, upozorilo ga je na nasilja nad našim življem u Međumurju.¹¹ Balla je izrazio svoje »ogorčenje«, duboko ih požalio i izjavio, da je Károlyi-evá vlada voljna da o tome povede istragu u zajednici s izaslanikom Narodnog vijeća SHS.¹² Zatim je otišao u Budimpeštu, ostavivši u Zagrebu ka-

¹¹ U vijesti iz Budimpešte (19. XI.) »Obzor« u broju od 21. XI. 1918 prenosi sadržaj razgovora zagrebačkog dopisnika »Pester Lloyd« s poslanikom Ballom, koji je u međuvremenu napustio Zagreb. Balla je u tom razgovoru rekao, da mu je odmah nakon dolaska bilo rečeno u Zagrebu, da jugoslavenska država traži svoje pravo na Međumurje, da se tamo prije mirovne konferencije uvede hrvatska uprava. On je nabacio pitanje mađarskog izlaska na more (Rijeka), ali je odgovor glasio, da se o tome ne može razgovarati.

Toga dana (21. XI.) poslanik Balla referirao je na sjednici vlade o jugoslavenskoj situaciji. Tom je prilikom rekao ministrima, da je po njegovu mišljenju nepotrebno da i dalje ostane u Zagrebu, jer do stvaranja zajedničke jugoslavenske države nije moguće produžiti pregovore s jugoslavenskim »Narodnim vijećem«, a da je za zastupanje vojnih i trgovačkih interesa kao i prava mađarskih građana dovoljno, ako ostane u Zagrebu generalštabni kapetan Gömbös. Vlada je ovaj izvještaj uzela do znanja.

I taj podatak potječe iz zapisnika Károlyijeve vlade.

¹² Nemiri u Međumurju, koje je prema beogradskom primirju ostalo s onu stranu demarkacione linije, bili su predmet pregovora između velikog župana županije varaždinske Franje Kulmera s jedne i nadsuca kotara Čakovec s druge strane. Nadsudac dr. P. Huszar je na sastanku izjavio Kulmeru, da je upravni odbor županije Zala na sjednici od 12. studenoga raspravljao o nemirima u Međumurju i tom zgodom utvrdio, da je nemire i zločine izazvalo i počinilo isključivo domaće (međumursko) stanovništvo, a ne — kako se govorilo — osobe, koje pripadaju »zelenom kaderu« iz Hrvatske, ili štajerski Slovenci; da je, međutim, njima (Mađarima) do toga, da održavaju dobre susjedske odnose i nadalje. Kulmer je to prihvatio, ali je istakao, da se »kod protumjera tamošnjih oblasti služi i nacionalno političkim ciljevima«, što je Huszar odbio, navodeći da one nemaju nikakvu nacionalno-političku pozadinu (progon hrvatskog življa). No Kulmer je ostao kod svoga. Sporazumjeli su se o stražama na obje strane mosta kod Drave. Huszar je naglasio da povredu granice od 13. studenoga pripisuje agitaciji begunaca, koji su bježali pred prijekim sudom. Kulmer mu je odgovorio, da je jedan oficir pod utjecajem uzbuđljivih vijesti iz Međumurja, misleći da rulja pljačka Nedelišće, u strahu da bande ne će narasti i Varaždin, sakupio vojsku i prešao na međumurski teritorij. Taj će događaj — obećao je Kulmer — vlasti savjesno ispitati. (Spisi N. v. SHS. pres. br. 366).

12. studenoga je, prema direktivi M. Drinkovića, povierenika za narodnu obranu, došao u Varaždin major Tomašević s poručnikom Debeljakom. Oni su zajedno s gradonačelnikom dr. P. Magdićem održali skupštinu i pod noć s nešto vojske (sa zvučnim

petana Gömbösa kao »mađarskog vojnog opunomoćenika«¹³ Ubrzo zatim otišao je i sâm Gömbös.¹⁴

Predsjedništvo Narodnog vijeća nije samo primilo, na kraće vrijeme, diplomatsku misiju Károlyijeve Mađarske, nego je u Budimpeštu, novim vlastodržcima, uputilo i svog predstavnika dra Marka Petrovića. Petrovićevo akreditivno pismo (»punomoć«) nosi datum: Zagreb, 13. studenoga 1918, a u prijevodu s francuskog glasi ovako:

»Donosilac ovog pisma, gospodin dr. Marko Petrović, poslan je u Budimpeštu od strane Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba u službenoj misiji u cilju da ga predstavlja pri provođenju u život sporazuma zaključenih u Zagrebu između Narodnog vijeća SHS i mađarskog izaslanstva. Narodnom je vijeću čast zamoliti mađarsko Narodno vijeće da omogući gosp. dr. Marku Petroviću da nesmetano saobraća s Narodnim vijećem SHS.«¹⁵

Petrović je 16. XI. — na dan proglašenja mađarske republike — stigao u Budimpeštu, a sutradan ga je primio Károlyi, kome je Petrović tom prilikom predao akreditivno pismo.¹⁶ Tri dana kasnije je pokazao Predsjedništvu, da nije tako nevješt poslovima.

Radilo se naime o ovome: Povjerenik za narodnu obranu dr. Mate Drinković i Gömbös razgovarali su 10. studenoga i u razgovoru pretresli više važnih pitanja.¹⁷ Gömbös je odmah u početku razgovora — stoji u zapisniku pod (A) prenio pozdrave i dobre želje mađarskog ministra vojnog (Bele Lindera), a Drinković mu se zahvalio i rekao, da »vlada nezavisne države SHS ima zadaću, da uzdrži red u zemlji i prijateljske odnošaje sa svim susjednim narodima, svrhom, da sa Srbijom i Crnom Gorom sačini jedinstvenu državu na temelju potpunog samoodređenja naroda SHS na cijelom njegovom etnografskom teritoriju.

(B) Gömbös je zamolio, da se mađarski časnici, internirani zajedno s generalom Sarkotićem, bivšim poglavarom Bosne i Hercegovine i komandujućim generalom BH i Dalmacije, puste na slobodu i da im se dopusti povratak u domovinu, što je Drinković odmah obećao, tražeći da se i našim državljanima dopusti slobodan povratak iz Mađarske. U protivnom, Zagreb bi bio prisiljen

imecima: »gradanska satnija«, »domobranski dobrovoljački odred« i »satnija izbjeglica Međumuraca«) prešli Dravu kao da idu u svatove! 13. studenoga prije podne Mađari su ih s lakoćom odbacili preko Drave. Vidi članak Stjepana Sertića: »Medimurje u našoj povijesti« u zborniku »Hrvati u borbama za oslobođenje sjevernih krajeva Jugoslavije: Međimurja, Prekomurja, Koruške i Štajerske« (Zagreb 1940. str. 23-24), i moj prilog: »Oslobođenje Međimurja 1918.« (Narodni list, 28., 29., 30. XI. 1954).

¹³ »Danas je otputovala iz Zagreba u Budimpeštu mađarska delegacija zajedno sa poslanikom drom Aladarom Ballom. Ostao je u Zagrebu još samo vojni opunomoćenik Ugarske Gömbös« (Obzor, 21. XI. 1918.).

¹⁴ Taj je Gömbös pred odlazak, 25. XI. 1918., uputio notu Predsjedništvu Narodnog vijeća, u kojoj vlada mađarske republike — povodom glasila o aferi generala Lipoščaka — ističe, da osuđuje svaki pokušaj ili akciju u cilju da se uspostavi bivša austro-ugarska monarhija, a osobito njen stari režim, i protestira protiv pretpostavke, da bi vlada, u bilo kojem obliku, pomagala tu urotu. (Spisi N. v. SHS).

¹⁵ Spisi N. v. SHS br. 164 Pred.

¹⁶ Spisi N. v. SHS, br. 367 Pred. N. v.

¹⁷ »Zapisnik sastavljen s jedne strane sa vojničkim izaslanikom mađarskoga Vijeća i mađarske Narodne Vlade, gospodinom satnikom glavnoga stožera Gyu'a pl. Gömbös od Jakfa, s druge strane sa povjerenikom Narodne Obrane gospodinom Drom Matom Drinkovićem.« (Spisi N. v. SHS).

da zadrži i internira sve mađarske oficire na prolazu preko našeg teritorija. Gömbös mu je to i obećao.

(C) Gömbös je rekao, da je vlada SHS naložila svim mađarskim činovnicima u bivšim zajedničkim uredima i željeznici, da privremeno ostanu na svojim mjestima. Mađarska vlada i mađarsko Narodno vijeće pristaju na to, pod uvjetom da dobiju jamstvo »posvemašnje osobne sigurnosti i privatnoga vlasništva«. ¹⁸

(D) Gömbös je predložio, da se kolodvorskim zapovjedništvima na važnim saobraćajnim čvorištima dodijeljuju mađarski oficiri s nekoliko vojnika, a u Mađarskoj naši, da bi se tako osigurala nesmetana repatrijacija. To je Drinković prihvatio.

(E) Drinković je zatražio, da mađarska vlada i Narodno vijeće dodijele: dovoljni broj vagona za repatrijaciju odreda tuđih narodnosti s albanske i talijanske fronte, ugljen, sanitetske vlakove, personal i namirnice. Gömbös mu je odgovorio, da će zatražiti upute iz Budimpešte.

(F) Gömbös je upitao Drinkovića, da li bi Predsjedništvo Narodnog vijeća pristalo, da određene količine oružja prepusti mađarskim odredima, odnosno da ih ne razoružava pri povratku u domovinu. Drinković mu je odgovorio, da je »Država Slovenaca, Hrvata i Srba« neutralna, da vrši pravo neutralne države, razoružavajući tuđe vojske, i da će i nadalje vršiti to pravo, sve dok strane čete budu prolazile državnim teritorijem. Gömbös je, ipak, zamolio, da to pitanje ostane otvoreno sve dok ne dobije nove upute iz Budimpešte, da li treba dalje o tome raspravljati.

(G) Drinković je zatražio, da mađarska vlada plaća prijevoz četa iz Albanije morskim putem i da podmiruje njihove plaće, ali se Gömbös ogradio, navodeći da nije ovlašten da se upusti u detalje o tako važnom financijskom pitanju.

»I. Gospodin izaslanik mađarske Vlade moli Vladu SHS — stoji u zapišniku — da preko rijeke Drave niti regularna, a niti neregularna vojska SHS ne prelazi.

II. Očitujem, da sam obzirom na dogovor sa gospodinom povjerenikom već jučer dne 9. studenoga t. g. na mađarsku Vladu telefonirao, da mađarska vlada položaj u Međumurju odmah razbistri, pošto Narodno Vijeće SHS dobiva prijave, da u Međumurju mađarsko oružništvo tamošnje pučanstvo, koje se očitovalo za državu SHS, radi toga priznanja ubija i zlostavlja. Dalje očituje, da će obzirom na današnji razgovor zatražiti od mađarske Vlade razjašnjenje prilika u Međumurju.

Odgovor povjerenika za Narodnu Obranu SHS:

Kako sam već gospodinu atašeu u pozdravu naglasio, naš je cilj, da uzdržimo u zemlji red i prijateljske odnose sa svim slobodnim susjednim narodima. Mi stojimo na stanovištu potpunog slobodnog narodnog samoopredjeljenja i

¹⁸ Balla je u svojstvu izvanrednog poslanika, u noti od 13. XI., bio pristao, da željeznički službenici — Mađari, kao i ostali javni službenici ostanu prema želji Narodnog vijeća na svojim mjestima i da dalje obavljaju službu, pod uvjetom da se jugoslavenska država obaveže, da će ih zaštititi, s tim da prisegu polažu samo oni, koji bi htjeli primiti jugoslavensko državljanstvo. (Spisi N. v. SHS, pres. br. 188).

Treba napomenuti, da su note mađarskog odaslanstva u Zagrebu nosile u zaglavljju natpis: »Magyar Követseg — Poslaništvo Ugarske — Légation de Hongrie.«

zato se pučanstvu Međumurja i južnih krajeva Ugarske ima dati i sa strane mađarskog Narodnog vijeća i mađarske Vlade potpuno jamstvo slobodnog izvršavanja narodnoga samoopredjeljenja u smislu predloga postavljenih od predsjednika Američkih saveznih država Wilsona.

Prema tomu mađarska Vlada ne može upotrebljavati nikakova prisilna sredstva proti tom pučanstvu. Uzev u obzir taj naš pravedni zahtjev, otpada svaka obveza s naše strane, da uzmemo u pretres želje istaknute od gospodina atašea mađarske države.

Nadamo se, da će mađarsko Narodno Vijeće i Vlada također se staviti na princip potpunoga i slobodnog samoopredjeljenja, a ne sile.

Oslanjajući se na vijesti, koje nam još i danas stižu iz Međumurja, a koje dokazuju, da se tamo sa strane oružnika i vojnika jednostavno ubija ljude, žene i djecu, moramo postaviti zahtjev, da mađarska Vlada odmah povuče oružanu silu iz tih krajeva.

Odgovor gospodina atašea:

Tako dugo, dok kod mirovnih konferencija ne budu granice tako označene, da bi mađarska Vlada morala odreći se administracije u Međumurju, isključeno je, da bi mađarska Vlada iz Međumurja ondje nalazeću se vojsku i oružništvo povukla, tim više, jer je isto potrebno za uzdržavanje reda i mira. Kao što sam prije spomenuo, zamolio sam mađarsku Vladu po nalogu mađarskoga poslanika, da u Međumurju uspostavi red. Ovakvi odgovor u najkraće vrijeme dostavit će se Narodnom Vijeću SHS.

Jamčim, da se u Međumurju sa strane mađarske Vlade ne će upotrebiti nikakva sila, koja bi mogla zapriječiti slobodnu volju samoopredjeljenja.

Odgovor povjerenika za Narodnu Obranu:

Tim odgovorom se Vlada države SHS ne može zadovoljiti. Moram obznani gospodinu vojnom izaslaniku mađarske Vlade, da je Narodno Vijeće SHS obratilo se zapovjedniku antantinih sila na Balkanu gospodinu generalu Franchet d'Esperey-u, obavješćujući ga o stanju naših sunarodnjaka u Međumurju.¹⁹ Glede pak daljnjih naših koraka pridržajemo sebi pravo, da sami odlučimo.

¹⁹ Ta je nota Predsjedništva u originalu glasila ovako: »Le Conseil National des Slovènes, des Croates et des Serbes vient solliciter la puissante protection de Votre Excellence en faveur de cette partie de notre nation qui habite le territoire situé entre la Drave et la Mour jusqu'au confluent des ces deux fleuves. La fureur des oppresseurs magyars, impuissante ailleurs, s'est dirigée ce dernier temps tout particulièrement contre cette malheureuse population. Les massacres organisés par les Magyars continuent. Ceux-ci ont commencé à faire complètement évacuer divers villages et à procéder au recrutement forcé. Sous prétexte de contribution la population est privée de tout ce qu'elle possède et jetée dans la plus grande misère. Pour sauver d'extirpation et de ruine complète cette partie intégrante de notre patrimoine national nous adressons à Votre Excellence la prière instante de faire occuper par les troupes de l'Entente au moins la partie de notre territoire national en Hongrie qui s'étend de la Drave au nord jusqu'à la Rabe et de l'ancienne frontière autrichienne jusqu'au fleuve Krka.

Fermentement persuadés que les grands libérateurs de notre nation nous prêteront aussi cette fois le secours demandé nous nous permettons de faire observer que les souffrances cruelles de nos frères au nord de la Drave provoquent chez nous la plus vive et la plus profonde indignation et que, malgré notre meilleure volonté, il nous sera peut-être impossible de refréner un jour la colère nationale qui pourrait éclater avec une force élémentaire et se livrer aux actes de revanche contre les Magyars habitants nos contrées.» (Spisi N v. SHS).

Naše odluke će zavisi od toga, kakvo će stanovište zauzeti mađarsko Narodno vijeće i mađarska Vlada naprama našim pravednim, demokratskim i miroljubivim zahtjevima.«

Gömbös je primio tu izjavu na znanje i izjavio, da mađarska vlada u tom pitanju ostaje pri svom stanovištu.

Drinković ga je, na kraju, upozorio, da se upuštanje vlade Narodnog vijeća SHS u pregovore s oglasnicima mađarske vlade ne može tumačiti tako, da vlada Narodnog vijeća SHS priznaje Mađarsku u »g e o g r a f s k o m opsegu historijske Ugarske«. Južni njen dio je po pučanstvu naše narodnosti, rekao je on, i naši će delegati na Mirovnoj konferenciji postaviti odgovarajuće zahtjeve.

Marku Petroviću pošlo je, u međuvremenu, za rukom, da dobije Gömbösov izvještaj vladi, kojim je, sa supotpisom poslanika Balle, popratio gornji zapisnik! U njemu Gömbös piše slijedeće:

»Ad (D). Ova je organizacija bezuvjetno potrebna, naročito za to, da se podjela u točki (E) od Jugoslavena zahtijevanog željezničkog materijala i živeža uzmogne kontrolirati i da se mađarske čete, koje budu prolazile, uzmognu podučiti prema intencijama mađarske vlade. Molim, da gospodin ministar rata smjesta odluči. Namjeravam na teritoriju jugoslavenske države smjestiti otprilike 12 ekspozitura.

Ad (F). Ovo sam pitanje nabacio poglavito za to, da upoznam shvatanje jugoslavenskog državnog vijeća i s te strane, a učinio sam to za to, jer sam tokom rasprava stekao utisak, da se jugoslavensko državno vijeće ne bi ustručavalo ni od toga, da krajeve Ugarske, u kojima stanuju Jugoslaveni, ako treba i silom zaposjedne. Naročito se tu radi o Međumurju, jer vrhovni zapovjednik francuske vojne sile Franchet d'Esperey nije spomenuo zaposjednuće Međumurja. O događajima u Međumurju širene glasine smatram unapred proračunanom varkom. Molim instrukciju, da li da i nadalje nastavim raspravu o pitanju oružja.

Ad (H). Ovo sam pitanje postavio zato, da uzmognemo upoznati prave aspiracije Jugoslavena. Iz jednoga telefonskog razgovora, kojem sam prisluškivao, zaključujem, da Jugoslaveni sakupljaju čete u okolini Varaždina. Svakako bi smatrao potrebnim, da mađarska vlada službeno obavijesti jugoslavensko Narodno vijeće o međumurskom položaju. Želim istaknuti, da je druga izjava povjerenika za narodnu obranu (pomoć od Francheta d'Esperey-a) pala 24 sata poslije njegove izjave, spomenute u zapisniku. Ovo kvalifikujem promjenom štimunga.

Ad (I). Ova je izjava dana također 24 sata poslije izjava u raspravi k pređašnjim tačkama, pa je vrlo karakteristična za shvatanje jugoslavenskog Narodnog vijeća.

O svojim ostalim impresijama izvjestit ću zasebno, a i dotle pripominjem, da su nam Jugoslaveni u riječi prijatelji, ali u djelu idu za našim iskorišćenjem prema mogućnostima. Svakako se boje, da ne bi ententa priznala opravdane želje Mađara 11. novembra.«

Toliko Gömbös,²⁰ »Dotičnog zapisnika (od 10. studenoga) nemam« — piše naš Petrović, ali upozorava Predsjedništvo, da u Zagrebu pripaze na Gömbösa i savjetnika Tičarića. »Vraćam se još jednoć na mađarsko poslanstvo u Zagrebu i upozoravam, da se je to poslanstvo prvobitno sastojalo od 4 člana, a sada, upotpunjeno s oficirima Sarkotićeve pratnje, broji možda već i preko 10 članova. Možda bi se mogao naći način, da im se ta aktivnost nešto smanji. Jer lako može biti, da je uspostavljen kontakt između njih i Dra Sachsa u Pešti,²¹ a, možda i nekih zagrebačkih krugova« — završuje Petrović svoj izvještaj.

Petrović je 24. XI. 1918²² javio Zagrebu, da dr. Milan Hodža, čehoslovački, i dr. Ivan Erdelyi, rumunjski poslanik u Budimpešti, namjeravaju podu eti kod zapovjednika savezničkih okupacionih četa u Mađarskoj generala Henrysa zajednički demarš u cilju da preciziraju stav vlada u pitanju člana 17 Ugovora o primirju s Mađarskom, potpisanog u Beogradu 13. XI. 1918., Mađari, naime, svim mogućim mjerama pritiska (žandari!) sile cjelokupno stanovništvo da štiti i da se ne opredjeljuje slobodno. Nasuprot stavu mađarske vlade (integritet i suverenost Ugarske!), obje vlade zastupaju gledište, da vlada u Budimpešti predstavljaju vladu etnografski mađarskih krajeva. Zbog toga se njihovih predstavnici spremaju na demarš, da se zatraži od Mađara da povuku svoje oružane snage iz nemađarskih krajeva. Zamolili su i Petrovića, da se u ime vlade u Zagrebu pridruži tom koraku. Petrović misli, da bi to trebalo učiniti već stoga, jer je naš položaj u Međumurju isti.²³

²⁰ Zagreb je 23. XI. primio slijedeću vijest: B u d i m p e š t a. Zapisnik sastavljen među punomoćnicima SHS Narodnoga vijeća i ugarskog vojničkog punomoćnika kapetana Gombös-a nije radi toga još autentiziran, jer ugarska ministarstva tek sad se ustroje. Pošto članovi ugarskog poklisarstva već otputovali iz Zagreba, veoma željan je da kapetan Gombös dalje nastavi svoju djelatnost u interesu razvitka prijateljskih odnošaja obih država i za zastupstvo ugarskih interesa. Kapetan Gombös posjeduje potpuno povjerenje vlade. Radi toga molim isposlovati odnosno izraditi, da kapetan Gombös dalje može ispuniti svoje zadaće. Na zapisnik davajući odgovor bit će ođaslan. Ugarsko ratno ministarstvo.« (Spisi N. v. SHS, Telefonsko-telegrafske oba vijesti).

²¹ To je poznati frankovački agitator dr. Vladimir Sachs-Petrović, suradnik G. d'Annunzia na Rijeci 1919.

²² Spisi N. v. SHS.

²³ Zagreb je 12. XI. u noći primio, preko Ljubljane, slijedeću poruku predsjednika čehoslovačke vlade dra. Kramařa: L j u b l j a n a. Iz Praga smo primili od dr. Kramařa u 5 sati pos. podne slijedeću telefonsku vijest: Hotio sam dobiti svezu sa ententom. Mislio sam, da su ententine čete već u Sloveniji. Kada od vas čujem, da su tamo samo Talijani, prosim vas, da molite Nar. Vijeće u Zagrebu, da ono pomoću entente radiotelegrafski javi u Paris dr. Benešu, da neka ententine čete što brže prodiru u Ugarsku na Požun-Pressburg i sjeverne ugarske komitate. U Češkoj vlada mir. Molim, da ovu depešu preko francuskog zapovjednika na Balkanu iz Sofije bacite u Paris.« (Spisi N. v. SHS, Telefonsko-telegrafske obavijesti).

Predsjedništvo je 17. XI. zamolilo srpsko ministarstvo vanjskih poslova u Beogradu, da proslijedi u Pariz Edvardu Benešu slijedeću brzojavku dra Kramařa: »Apsolutno je potrebno da smjesta nastupe ententine trupe u Ugarskoj. Ugarska interpretira članke 3. i 17. ugovora o primirju tako, da od nas traži da mi moramo smjesta isprazniti Slovačku, pa šalju protiv nas čete radi zaposjednuća i osiguranja, oklopljene vlakove i vojnike u velikim množinama te čine okrutnosti prema Slovacima. Ima mnogo već mrtvih i ranjenih. Apsolutno je potrebno da Ententa Károlyi-u izjavi, da Slovačka iza priznanja češko-slovačke države po Ententi više ne pripada Ugarskoj te da je naročito sada, iza kako su Mađari proglasili republiku, stari ustav u zemlji posve ukinut, a republiku su mogli proglasiti samo za mađarske, a nipošto za nemađarske narode. Naše su čete unišle u Slovačku, jer su ugarski oružnici i

Međutim, Predsjedništvo se u Zagrebu nije htjelo složiti s tim Petrovićevim prijedlogom, nego mu je poručilo da miruje i da ne poduzima zajednički planirani korak s Hodžom i Erdely-em. Nezavisno od njih predat će notu generalu Henrys-u i u njoj izjaviti, da silovit i nasilan postupak Mađara nad stanovništvom Međumurja predstavlja najveću zapreku primjeni Wilsonovih načela o samoodređenju naroda; da Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba moli vrhovnog komandanta savezničkih snaga u Mađarskoj — pozivajući se na ta načela i u skladu s izjavom o osnivanju nezavisne jugoslavenske države na čitavom etnografskom području nacije — da na najozbiljniji način upozori mađarsku vladu na samovoljne postupke mađarskih vojnih i civilnih vlasti u Međumurju i da zatraži od nje, da prekine s takvom praksom; da vrhovni komandant istovremeno poduzme iste vojne mjere u Međumurju, kakve su bile poduzete u županijama Baranya, Bacs-Bodrog i Temes.

Petrović nije htio mirovati ni u drugim pitanjima. Njegova sačuvana korespondencija (do 21. XII. 1918) sadrži: obračun s financijskim odsjekom, zapisničku molbu grofa A. Janković-Bešan, koji se stavlja na raspolaganje Narodnom vijeću, popis službenika misije, sporazum s mađarskim ministrom trgovine o prometu, zapisnik o pologu oveće svote u Zemaljskoj industrijskoj banci d. d. u Budimpešti, izvještaj o osnivanju Lige za obranu integriteta Ugarske, i drugo.²⁴

Predsjedništvo u Zagrebu uputilo je 31. I. 1919. Petroviću dopis,²⁵ u kojem mu se izražava puno priznanje za izvršeni rad u Budimpešti, dok je već nešto ranije (9. I.) pismom obavijestilo dra A. Trumbića, ministra vanjskih poslova, da je 14. XI. 1918 izaslalo dra. Marka Petrovića u Budimpeštu, da »zastupa naše gospodarske interese kod mađarske vlade, da bude na zaštitu naših podanika u Mađarskoj i da nas o važnijim momentima informiše. Gospodin dr. Marko Petrović je sve ove poslove vršio do sada pod titulom: izaslanik Narodnog Vijeća SHS u Budimpešti.«

2

U općem rasulu tih dana sloma koncem listopada 1918, kad su »likvidacioni kabinet« H. Lammascha i zajednički carski i kraljevski ministar vanjskih poslova grof J. Andrassy predstavljali samo prošlost, privremeno narodno predstavništvo u Beču donijelo je važnu odluku: prihvatilo je 30. X. 1918 ustav, a dr. Karlu Renneru povjerilo da kao državni kancelar formira vladu. 3. XI. dolazi do primirja u Villa Giusti; car Karlo zatim, 11. XI., potpisuje predloženi mu dokument, kojim se odriče udjela u vođenju državnih poslova. Sutradan. 12. XI. proglašena je njemačko-austrijska republika.

činovnici napustili svoja mjesta a pučanstvo je naše vojnike i oružnike tražilo radi zaštite, te je šta više izaslanik mađarske vlade dr. Šubka to izričito pred našim Narodnim Vijećem priznao. Sada mobiliziraju Mađžari pet godišta, a to je protiv ugovora o primirju. U ovim prilikama bit ćemo i mi primorani da mobiliziramo, pa bi moglo da dođe do velikog krvoprolića. Stoga neka Ententa u Budimpešti nastupi i neka zaposjedne znamenita mjesta u Slovačkoj i to najbolje po čeho-slovačkoj diviziji te po jednoj ili dvije francuske ili engleske divizije. General Franchet d'Esperey neka to saopći francuskoj vladi. — Apsolutno je potrebita sveza s Pragom pomoću aeroplana i to odmah, jer će radiotelegraf biti istom za dva tjedna ureden. Dr Kramar.« (Spisi N. v. SHS).

²⁴ Sva Petrovićeva pisma nose zaglavlje: »Izaslanik Narodnog vijeća SHS u Budimpešti«. Plaća mu je iznosila 1.500 kruna mjesečno, a adresa: Vörösmarty utca 34a.

²⁵ Spisi N. v. SHS.

»Jugoslavenski odbor« u Beču poslao je 31. X. Predsjedništvu Narodnog vijeća u Zagrebu prvi izvještaj²⁶ i zamolio ga, da imenuje svog predstavnika u Beču. Predsjedništvo je odgovorilo odboru²⁷ i u odgovoru, između ostaloga, navelo i ovo: »Iz izvjesnih razloga, za sada, ne može se pristupiti imenovanju akreditiranog izaslanika kod njemačke vlade. Smatramo svakako za dovoljno da postavimo tu jednog predstavnika sa ograničenim zadaćama za vođenje konsularnih agenada, te kao takovoga imenujemo gospodina dra Petra Defranceschi, i opunomoćujemo ga, da može otvoriti kredit kod Jadranske banke za pokriće troškova, koje ćemo mi refundirati, a visinu i iznos toga kredita prepuštamo njegovoj uvidavnosti i savjesnosti, a naravno da ima da o tome vodi redovno knjigovodstvo. Prilažemo mu dotični dekret imenovanja.«

5. studenoga 1918. održana je konferencija u državnom sekretarijatu za vanjske poslove u Beču, kojoj su prisustvovali predstavnici njemačko-austrijske, čehoslovačke, mađarske, poljske i ukrajinske države. Zadatak je te konferencije bio, da raspravi mjere, koje bi olakšale transport četa s fronte i umanjile nered. Konferenciji nije prisustvovao predstavnik »Države Slovenaca, Hrvata i Srba«. Međutim, na svršetku sjednice saznali su učesnici — tako stoji u zapisniku²⁸ — da adresa jugoslavenskog predstavništva u Beču glasi: »Dalmatinski klub«, Beč I, Dorotheergasse 7, III. kat. Zbog toga su i odlučili, da zaključke konferencije treba naknadno saopćiti i jugoslavenskom predstavništvu.

9. studenoga je Ludwig Freiherr v. Flotow (upravitelj »c. i k. ministarstva vanjskih poslova u Beču!«) brzojavio predsjedniku Narodnog vijeća u Zagrebu,²⁹ da ulaže protest protiv zaključaka austrijskog državnog vijeća od 6. studenoga, kojim se ovlašćuje »Državni ured za vanjske poslove« nove austrijske države, da preuzme odjel šifre i sve arhive c. i kr. ministarstva i da naredi, da svi službenici ministarstva (Austrijanci) polože zakletvu, dok da ostale pošalje na dopust. Ulaže protest zato — navodi se dalje u brzojavu — jer je »c. i k. ministarstvo c. i k. vanjskih poslova« ministarstvo austro-ugarske monarhije, koja nije kao subjekt međunarodnog prava uopće prestala postojati, a odredbe jedne države, koja nije identična s austro-ugarskom monarhijom, o tom ministarstvu ili samo o jednom njegovom dijelu nisu pravovaljane. Njegovi arhivi i registrature vlasništvo su Austro-Ugarske i o njihovoj se sudbini može odlučivati samo u sporazumu sa svim onim nezavisnim državama, koje su nastale na teritoriju Dvojne monarhije, i t. d.

Nešto kasnije, 19. XI., brzojavio je njemačko-austrijski državni ured za vanjske poslove u Beču »hrvatskoj zemaljskoj vladi« u Zagrebu,³⁰ da su Slovenci u Ljubljani uhapsili grofa Attemsa, bivšeg guvernera Dalmacije, i da ga namjeravaju sprovesti u Zagreb. Ministarstvo zbog toga ulaže najoštriji protest

²⁶ Taj je izvještaj nosio u Zagreb Emil Stefanović, kasniji »vojaški poverjenik SHS« u Beču i pisac knjižice uspomena »Moji zapiski z Dunaia« (Ljubljana 1921). Vidi brzojav »Odbora«, primljen u Zagrebu 7. XI. (Spisi N. v. SHS, Telefonsko-telegrafске obavijesti). Od istog je dana i »opunomoćenje« E. Stefanovića. (Spisi N. v. SHS).

²⁷ Spisi N. v. SHS, br. 29.

²⁸ Spisi N. v. SHS, Pres. br. 888.

²⁹ Spisi N. v. SHS Pres. br. 529. U Beču su u prvim danima studenoga poslovali pored carskih ministara — članova vlade dra H. Lammascha i državni sekretari — članovi nove vlade na čelu s državnim kancelarom drom K. Rennerom.

³⁰ Spisi N. v. SHS.

i moli, da se grof Attems odmah pusti na slobodu, da mu se izruči prtljag i o izvršenom izvijesti Beč.

Predsjednik vlade u Ljubljani Josip Pogačnik uputio je 28. XI. brzojavni upit dru Drinkoviću.³¹ Oni su u Ljubljani 13. XI. (u originalu stoji 13. X., ali je to očita pogreška) primili telefonsku poruku: neka vlada u Ljubljani imenuje konzula dra Švegla za zastupnika Narodnog vijeća SHS u Beču, jer dr. Defranceschi zbog preobilja posla ne može preuzeti tu dužnost. Zbog toga je narodna vlada imenovala Švegla. »Molim, tko je sada predstavnik?« — pita predsjednik ljubljanske vlade.³²

Taj isti Defranceschi javio je zagrebačkom Predsjedništvu 30. studenoga slijedeće: austrijsko ministarstvo vanjskih poslova pita preko njega neslužbeno, da li bi Narodno vijeće primilo jednog austrijskog opunomoćenika u Zagrebu.³³ Istog je dana slovensko tajništvo Predsjedništva u Zagrebu (Virant) primilo telefonsku poruku »Narodnog sveta« u Ljubljani,³⁴ u kojoj se navodi, da je dr. Defranceschi iz Beča javio u Ljubljanu, da će idućih dana stići u Zagreb neki Gjuro Atanahović, da bi poveo pregovore s Narodnim vijećem u ime austrijske vlade. Narodno vijeće neka bude prema njemu vrlo nepovjerljivo i na oprezu.

Dr. Otto Bauer, državni sekretar za vanjske poslove, uputio je 3. XII. 1918 Zagrebu — i to posredstvom dra P. Defranceschia, »opunomoćenog predstavnika jugoslavenske države« u Beču opširnu notu.³⁵ U njoj se navodi, da je njemačko-austrijska republika prožeta najboljom voljom da u miru i prijateljstvu živi sa susjedima i da rješavanje svih spornih pitanja prepusti konferenciji mira. Usprkos tome, u najnovije se vrijeme gomilaju nepoželjni i opasni sukobi; na jezičnim se granicama javljaju tvrjenja, koja katkad dovode do krvoprolića. I privredna su pitanja uzrok ozbiljnih sukoba i prijeti opasnost, da će ekonomski rat, koji narodi vode jedan protiv drugoga, izazvati najstrašnju bijedu u velikim gradovima i industrijskim revirima. Ti sukobi nisu samo danas opasni; oni u narodnim masama stvaraju raspoloženje nepovjerenja i mržnje, što bi moglo

³¹ Spisi N. v. SHS.

³² O tome E. Stefanović u spomenutoj knjižici (str. 7) piše slijedeće: 8. novembra je bil imenovan po ljubljanskom pokrajinskom narodnem veču dr. Schwegel, bivši avstrijski generalni konzul, za poslanika naše države na Dunaju. Par dni kasnije je bilo od zagrebskega narodnega veća dunajsko narodno veće potrjeno, kot konzularni agent pa je bil imenovan dr. Defranceschi in kot vojaški zastopnik glasom Br. 64 Preds./1918, sem bil imenovan jaz.

Nastal je torej takoj v začetku velikega dela razpor, kateri zastopnik je pravi, obenem pa nam je grozila tudi blamaža pri nemško-avstrijski vladi. Intriga od ene in druge strani, ne toliko pri obeh osebah, kakor pri njihovih trabantih, je širom delovala. Na ulici pa so trpeli ljudje naše krvi. Dne 12. novembra smo se sešli v bivšem zunanjem ministrstvu (!) na pogovor, da uredimo zadevo in odpravimo neprijetno dejstvo da ima naša država dva od različnih oblasti imenovana zastopnika. Po daljši debati smo sklenili, da naj ostane dr. Defranceschi, ki je imenovan po centralnem narodnem veču, dr. Schwegel pa naj bi se odpoklical po veču na drugo mesto. Tako je bila zadeva, ki je pa pri nemško-avstrijskem zunanjem ministrstvu le zapustila slab vtis, spravljena s sveta.«

³³ Spisi N. v. SHS, pres. br. 528. Na dnu brzojava stoji bilješka: »Počakati definitivne ureditve v Beogradu. Sporočil Nar. Vladi v Ljubljani 3/12. 18.«; na poledini: »Odgovor. Dr Defranceschi, Wien, Frage der Vertretung in Zagreb nicht actuel. N. V.«

³⁴ Spisi N. v. SHS, pres. br. 558.

³⁵ Spisi N. v. SHS pres. br. 723. Na dnu je note otisnut žig: »Konzularni agent Narodnog Vijeća u Zagrebu — Konsularagent des südslavischen Nationalrates Zagreb, Wien.«

ugroziti buduće formiranje uzajamnih odnosa između slobodnih naroda. Dosađajne metode, da se ti sporovi riješe, potpuno su zakazale: austrijske protestne note, upućene poslanstvima susjednih država, ostajale su najvećim dijelom bez odgovora; na poslaničkim se konferencijama važna pitanja nisu mogla riješiti. Opasnost da će brutalna sila rješavati tamo, gdje nije postignut sporazum, postaje sve veća. Bez sebične namjere — stoji u noti — ispunjena samo težnjom da zavladaju pravo i mir, njemačko-austrijska republika obraća se molbom na susjedne narode, da sve sporove rješavaju tako dugo na miroljubiv i civiliziran način, dok ih mirovna konferencija definitivno ne riješi.« Zbog toga Bauer predlaže, da se zaključi privremeni ugovor, kojim bi se osigurao nesmetan život narodima jednog pokraj drugog. Republika se nada, da će jugoslavenska država pristati na pregovore i stoga predlaže, da oni započnu za nekoliko dana, t. j. početkom drugog tjedna (oko 9. XII.).

Beč je noti priložio i nacrt ugovora o arbitraži.³⁶ Taj nacrt sadrži osam članova: (I) konačno određivanje granica između njemačko-austrijske republike i jugoslavenske države, ugovorno uređivanje uzajamnih privrednih i pravnih odnosa, osobito onih imovinske prirode, nastalih iz raspada austro-ugarske monarhije ili Austrije, ulazi kao predmet u pregovore o miru; (II) obje se strane do tog vremena obavezuje, da će živjeti u prijateljstvu i da će u tu svrhu sva sporna pitanja, ukoliko se ne bi mogla odmah riješiti diplomatskim putem, predavati na rješavanje jednom zajedničkom arbitražnom sudu, s tim da je taj sud obavezan za obje strane; (III) treba što prije pristupiti formiranju tog suda s naizmjeničnim sjedištem u Zagrebu i Beču; svaka će strana imenovati dva suca, od kojih samo jedan može biti njen državljanin, dok drugi mora biti državljanin neke druge države, koja nije sudjelovala u ratu; suci zajednički biraju predsjednika, koji ne može biti državljanin koje od zaraćenih država ukoliko se suci pri izboru predsjednika ne bi mogli sporazumijeti, svaka će država imenovati po jednu nezaraćenu državu i tada će im one birati predsjednika; (IV) u svakom pojedinom slučaju treba prvo točno utvrditi predmet spora, dok su za postupak pred sudom mjerodavni propisi haaške konvencije od 18. X. 1907; (V) obje se strane obavezuju, da će se pokoriti odlukama suda; (VI) sudske odluke ne mogu utjecati na odredbe ugovora o miru i ostat će na snazi sve do mirovnog ugovora; (VII) obje strane snose u jednakim dijelovima troškove suda; (VIII) tu se govori o ratifikaciji i izmjeni ratifikacionih instrumenata.

Predsjedništvo je Narodnog vijeća odgovorilo na tu ponudu kraćim brzojavom,³⁷ naglašujući da rješavanje pitanja vanjske politike nakon ujedinjenja jugoslavenskih zemalja bivše Austro-Ugarske s kraljevinom Srbijom pripada ministarstvu vanjskih poslova u Beogradu, koje se sada formira, a da se iz Zagreba ne mogu prejudicirati rješenja tog ministarstva.

Defranceschi je ponešto posredovao i u pitanju naše granice prema Austriji.

Srpske su čete, na temelju sporazuma srpske Vrhovne komande i Predsjedništva Narodnog vijeća u Zagrebu (misija dra Laze Popovića),³⁸ pohitale preko

³⁶ »Entwurf eines Schiedsvertrages zwischen Deutsch-Österreich und dem jugoslawischen Staate«.

³⁷ Spisi N. v. SHS.

³⁸ O njoj opširnije: Dragutin Perko, »Oslobodenje Međumurja«, u već citiranom zborniku o Hrvatima u borbama za oslobodenje Međimurja i t. d., str. 84-87; moj članak: »Misija Narodnog vijeća SHS u Beogradu 1918. godine« (Narodni list, 30. VII. 1955.).

teritorija »Države Slovenaca, Hrvata i Srba« prema Ljubljani i Rijeci. Odredi »Narodnog vijeća« pod komandom generala Rudolfa Maistera došli su do današnje austrijske granice i nakon manjih pograničnih incidenata ušli, između ostaloga, u Radgonu i Spielfeld.³⁹

To je, dakako, izazvalo uzbunu u Beču i vlada (državni ured za vanjske poslove) je već 22. XI. 1918. zamolila, preko dra Defranceschia, Predsjedništvo u Zagrebu,⁴⁰ da pošalje jednog svog opunomoćenika u Klagenfurt (Celovac) zbog uređenja spornih pitanja oko granice.⁴¹ Sutradan je dr. Bauer uputio Zagrebu (»Jugoslavenskoj vladi Zagreb«) brzojav:⁴² u Koruškoj, tvrdi, ne stoje nikakve austrijske vojne jedinice na slovenskom području, to su isključivo straže. U Rosenbachu se nalazi tri oficira i 27 vojnika, u Bleibergu 26 vojnika isključivo radi zaštite »mira i reda«. Vlada njemačko-austrijske republike, u skladu sa sporazumima, koji su na snazi kod svih kulturnih naroda, prepušta mirovnoj konferenciji odluku o uređenju pitanja granica, s tim da u danom slučaju o tome odlučuje plebiscit. Ona želi najbolje odnose s jugoslavenskom državom. Zbog toga poziva Zagreb, da brzojavno dá svoj pristanak, da se o tim spornim stvarima povedu pregovori s austrijskim opunomoćenikom, i to u Ljubljani ili Zagrebu.

Bečko je ministarstvo, brzojavom od 26. studenoga,⁴³ obavijestilo vladu odnosno Predsjedništvo u Zagrebu i vladu u Ljubljani, da je primilo informacije, da su »jugoslavenske čete« ušle u Radgonu i Spielfeld. Njemačko-austrijska vlada stoga očekuje, da ne će doći, u skladu sa sadašnjom željom svih kulturnih država, do oružanih upada na državni teritorij i da će jugoslavenske vlasti tako postupati s tamošnjim komandosima; bečka vlada očekuje jasnu izjavu jugoslavenske vlade o tome, u cilju umirenja tamošnjeg stanovništva i u interesu prijateljskog saobraćaja između susjeda. Dva dana kasnije stigao je u Zagreb drugi brzojav bečkog ministarstva:⁴⁴ vlada je u Ljubljani pristala na što hitnije pregovore; njemačko-austrijska vlada imenuje delegaciju za pregovore i početak pregovora zakazuje za ponedjeljak 2. prosinca. Tog će dana austrijska delegacija stići u Ljubljanu.

Slovensko tajništvo Narodnog vijeća SHS primilo je 2. XII. slijedeću telefonsku poruku:⁴⁵ »Poveljnik obmejnega okrožja SHS v Mariboru, g. general

³⁹ Među prezidijalnim spisima Narodnog vijeća SHS u Zagrebu nalazi se bilješka (pres. br. 486), koja glasi: »Na protest iz Beča protiv okupacije Radgone i Spielfelda, odgovorila je Narodna Vlada u Ljubljani, da smatra Radgonu i Spielfeld integralnim krajem države SHS, pa su naše (čete) prema tome smjele i morale zaposjesti ta dva mjesta. Telefon N. Sveta iz Ljubljane 29/XI. u 12.30 o podne. Primio: Sironić.«

O vojnim operacijama u Štajerskoj i Koruškoj vidi: V. Andrejka. Razvoj vojaštva in vojaški dogodki od prevrata do danes, Zbornik »Slovinci v desetletju 1918-1928.« Ljubljana 1928. str. 269-295; Z. Seručar, Vojne akcije u Koruškoj 1918/19 godine, Beograd 1950.

⁴⁰ Spisi N. v. SHS, br. 419, Pred.

⁴¹ Zagreb je iz Ljubljane primio 14. XI. slijedeću telefonsku obavijest: »Dr. Triller javlja: Na pitanje Narodnoga Vijeća u Zagrebu koju liniju traži Narodna vlada u Ljubljani u Koruškoj i u Štajerskoj, odgovaramo: (1) U Koruškoj Št. Mohor-Beljak-Celovac-Št. Vid-Št. Janš na Mostiču (St. Johann am Brücklein)-Velikovec-Št. Andraš; (2) U Štajerskoj Dravograd (Unterdrauburg)-Maribor-Marnberg-Spielfeld-Radgona-Št. Gotthard u Ugarskoj.« (Spisi N. v. SHS, Telefonsko-telegrafske obavijesti).

⁴² Spisi N. v. SHS, br. 418.

⁴³ Spisi N. v. SHS, pres. br. 448.

⁴⁴ Spisi N. v. SHS, Telefonsko-telegrafske obavijesti.

⁴⁵ Spisi N. v. SHS, pres. br. 567.

Maister poroča o nevezdržnih razmerah ob narodni meji na Štajerskem in Koruškem. Varnost imetka in življenja je vedno bolj ogrožena. Da se vzdržita red in mir, bo morda potrebno, da se razglasi za večje ali manjše ozemlje preki sod. Prosi tozadevnih pooblastil.« Na dnu te zabilješke stoji, da je Predsjedništvo (2. XII.) ovlastilo generala Maistera da proglasi prijeki sud prema vlastitoj ocjeni situacije i u sporazumu s vladom u Ljubljani.

Isto je tajništvo sutradan (3. XII.) sastavilo drugu zabilježbu o telefonskoj poruci iz Ljubljane.⁴⁶ U njoj stoji, da je ljubljanska vlada na protest dra Bauera zbog okupacije odgovorila slijedeće: jugoslavenske su čete samo kod mjesta Strass prešle demarkacionu liniju,⁴⁷ i to zato, jer je austrijska strana povrijedila neutralnu zonu i umarširala u Strass; general R. Maister dobio je zapovijed, da drži dosad zauzete linije u Koruškoj i Štajerskoj; poželjni su pregovori u Ljubljani, i to 9. prosinca; do tog datuma treba održavati željeznički promet na pruzi Ljubljana—Beč u skladu s potpisanim sporazumom; general Maister je iz nacionalnopolitičkih razloga štrajkajuće osoblje željezničke i poštanske službe zamijenio jugoslavenskim.

Dr. R. Sardelić, predsjednik bečkog »Jugoslavenskog odbora« uputio je Zagrebu izvještaj o stanju u Beču:⁴⁸

»31. listopada 1918. izabran je na skupštini J. S. u Beču odbor, da preuzme sve ono, što prilike zahtijevaju. Odbor je odmah pristupio organizaciji povratka kući Srbijanaca i Crnogoraca zatočenih i onda vojnika u prvom redu, a zatim đaka, činovnika, ratnih bjegunaca, radnika i ostalog našeg svijeta. Dalje je odbor imao u vidu pomoć i zaštitu našeg svijeta u raznom pogledu. Odbor je odmah pismeno izvijestio o tom Narodno Vijeće i predložio, da se

⁴⁶ Spisi N. v. SHS, pres. br. 566.

⁴⁷ Kao prilog spisa br. VIII. pod naslovom »Beilagen I-XIV zum Communiqué über die Verhandlungen mit den Generalbevollmächtigten des südslavischen Staates« nalazi se tekst protokola sastavljenog u Ferlachu dana 23. XII. 1918. Iz njega saznajemo, da su austrijski opunomoćeni predstavnici u početku naglasili, da jugoslavensku okupaciju južno od Drave primaju kao neprijateljski akt, dok je, naprotiv, jugoslavenski predstavnik izjavio, da on, oslanjajući se na princip čovječanskih prava, ima pravo da štiti teritorij naseljen većim dijelom Jugoslavenima i da ga oružanom silom organizira. Ipak, obje su se strane sporazumjele, da Jugoslavija okupira taj kraj pokrajine Koruške južno od Drave. Privremena će demarkaciona linija stoga teći ovako: Gail od ušća Gallitza u nju do ušća u Dravu, zatim Drava do Birka, jugoistočno od Völkermarkta; na južnoj će strani linije stajati jugoslavenske straže a na sjevernoj austrijske. (Spisi N. v. SHS, pres. br. 1. 133).

⁴⁸ Spisi N. v. SHS, pres. br. 748.

Početak prosinca 1918. Defranceschi se nosio mišlju, da dođe u Zagreb na referat. To proizlazi iz slijedećeg brzojava: »Beč. Konzularna agentura, Dr. Defranceschi pita Nar. Vijeće, da li je ono imenovalo tajnika konzularne agenture. Umoljava brzojavni odgovor. Nadalje javlja, da Dr. Defranceschi želi doći u Zagreb, javiti se tamo u raznim konzularnim stvarima.« (Vijest primljena 10. XII. 1918. u 6 sati 50 časaka večer, »Telefonsko-telegrafske obavijesti«).

Defranceschi je poklanjao pažnju i pitanju transporta bolesnih i ranjenih vojnika, kao i invalida bivše austro-ugarske vojske. Predsjedništvo Narodnog vijeća primilo je 16. XI. ovaj brzojav iz Beča: »Njemačko-austrijska država je pripravna naše bolesnike i invalide, koji se u njemačkoj Austriji nalaze u bolesničkim vlakovima preko Zidanoga Mosta do Zagreba odnosno talijanske bolesnike i invalide preko Ljubljane otpremiti. Zahtijeva jamstvo da će ovi bolesnički vlakovi biti natrag poslani sa bolesnicima i invalidima iz njemačke Austrije. Molim, da se odgovor i rješenje u toj stvari javi istim putem. Konzularni agent jugoslavenskog Nar. Vijeća u Beču Dr. Defranceschi.« (Telefonsko-telegrafske obavijesti).

pošalje delegat, koji će taj rad — mimo ostalih koje mu odredi N. v. — uzeti u svoje ruke, a ako bi se imenovanje moralo odložiti, da pošalje legitimaciju odboru. Tek poslije dvanaest dana stiglo je rješenje N. v. Ono je dalo mandat odboru, da vrši započeti rad, izjavljujući, da ne može imenovati predstavnika, ali je ujedno imenovalo konsularnim agentom Dra. Defranceschi, a onda napose poručnika Stefanovića vojnim komandantom, a da nije odredio njihov odnos prema odboru. To zakašnjenje s jedne strane i propuštenje određenja odnosa između odbora i tih funkcionara dalo je povoda zbrci. Ljubljanska vlada je međutim imenovala Dra. Švegela predstavnikom i prijavila ga aust. min. predsjedniku Lamaschu. Iza toga se ispostavilo, da je on samo za Slovence predstavnik, odatle opet zbrka i neizvjesnost. Obrazovale su se koterije oko tih funkcionara da naprave od njih most za karijeru i druge pogodnosti. Na svršetku se našli složni u tome da im odbor smeta i nešto terorizovanje, a nešto neispravnim držanjem imenovanih funkcionara pokušalo se iznuditi raspust odbora. Vojni komandant Stefanović upravo je brutalno zahtijevao, da se raspusti odbor, a sutradan uzeo sav posao odpremanja zatočenih vojnika, telegraf. poštu, transporte i čitav aparat, što je bio organizovan prije njegova dolaska isključivo u svoje ruke i zatražio od konsularnog agenta Defranceschi 20.000 kruna i dobio ih, te onda odredio plaću raznim oficirima ignorišuć prosto odbor. Na drugu stranu Dr. Defranceschi obrazovao opet svoj bureau i tu ponamještao ljude. Utoliko je N. v. imenovalo Dra. Švegela svojim povjerenikom kod odbora. On se pasivno držao. Ali nije to dosta. Zemaljska vlada opet imenovala dalje neke funkcionare. Toliko ih ima, da ih je na jednoj konferenciji sazvanoj od austro-njemačke vlade otišlo pet predstavnika. MIMOILAZEC pojedinosti kažem, da je bruka, što se radi, a mimo toga i velika šteta i opasnost zla...«

3. I. 1919. stigao je brzojav iz Beča,⁴⁹ u kojem Defranceschi stavlja na raspolaganje svoj položaj konzularnog agenta u Beču, moleći istovremeno daljnje upute. 15. I. poslao je drugi brzojav⁵⁰ u istom smislu: »Zbog neshodnih prilika — javlja on — hoću 20-tog ovoga mjeseca odstupiti i predlažem dr. Cerovića u Beču da preuzme moje poslove. Molim telegrafski odgovor. Isti brzojav otposlao u Beograd.« Predsjedništvo mu je odgovorilo (dru Defranceschi — »konzularnom zastupniku N. v. SHS u Beču«),⁵¹ da mu daje ovlaštenje da zajedno s drom Cerovićem likvidira poslove konzularne agenture. Defranceschi je o likvidaciji misije, 28. I. 1919, obavijestio i dra Bauera.⁵² Tako je prestalo djelovati predstavništvo »Države Slovenaca, Hrvata i Srba« u Beču.

⁴⁹ Spisi N. v. SHS.

⁵⁰ Spisi N. v. SHS.

⁵¹ Koncept brzojava P. Defranceschi i Ceroviću (Spisi N. v. SHS, pres. br. 142/19).

⁵² Pismo dru Baueru (Beč, 28. I. 1919) glasi u originalu ovako: »Ich beehre mich Euer Hochwohlgeboren zu benachrichtigen, dass ich vom Präsidium des Nationalrates SHS in Zagreb beauftragt wurde, die unter meiner Leitung stehende südslavische Konsularagentur mit dem hierortigen Bevollmächtigten der Nationalregierung SHS für Bosnien und die Hercegovina, Dr. Božidar Cerović, zu liquidieren, bezw. dass der letztgenannte die dahingehende Vollmachten erhalten hat.« (Spisi N. v. SHS, br. 2321).

»Provizoričen nasljednik dr. Defranceschija je postal dr. Cerović, dokler ni bil imenovan poslanikom Josip Pogačnik in dr. Cerović njegovim namestnikom.« (Stefanović, spom. dj., str. 33).

Predsjedništvo Narodnog vijeća imenovalo je veletrgovca Roka Bradanovića za svog konzularnog agenta u Pragu. Tamošnji »Jugoslavenski odbor« je 11. XI. 1918 održao sjednicu i dr. Dragutin Prohaska kao predstavnik Narodnog vijeća predao je u toku sjednice Bradanoviću akt o imenovanju.⁵³

Bradanović je Zagrebu, dopisom od 14. XI., potvrdio prijem akta o imenovanju.⁵⁴ Izaslanik N. v. g. prof. Dr. Prohaska — piše Bradanović — uručio mi je dekret, kojim me N. v. imenuje konzularnim agentom u Pragu. Zahvaljujući N. v. na povjerenju izjavljujem, da se primam ove časne dužnosti, kao što bih se u ovim vremenima primio i svake druge, koju bi mi naša vrhovna narodna instancija odredila. Uložiti ću trud, svoje znanje i svoje sile u službu naroda i nastojati ću, da odgovorim povjerenju i očekivanju Narodnog Vijeća.«

Istovremeno je Bradanović izvijestio Zagreb, da konzularna agencija nije još zatražila od češkoga »Narodnog Výbora« isplatu odobrenog kredita, jer je sâm konzularni agent, u ime »narodnog poreza«, položio kr. 30.000, trgovac Kolić 20.000, trgovac Dragičević 10.000, a ta svota služi agenturi da pokrije prve troškove.⁵⁵

Konzularna je agentura u Pragu dopisom od 19. XI.,⁵⁶ dostavila Zagrebu nekoliko izvještaja, od kojih su dva ostala sačuvana. U prvom Bradanović javlja, da je »Narodní Výbor« u Pragu pristao, da mu o svom trošku uredi uredske prostorije od nekoliko soba pod uvjetom recipročnosti, t. j. da Predsjedništvo Narodnog vijeća, za uzvrat, namjesti uredske prostorije čehoslovačkom konzulu u Zagrebu.

Drugi Bradanovićev dopis glasi ovako: »Najglavnija i najteža zadaća ovdašnje konsularne agenture⁵⁷ jest otpremanje ratnih zarobljenika, interniranih građana, vojnika i civila, pripadnika države SHS. Dosada smo poslali jedan mali transport oko 50 osoba s generalom Vešovićem na čelu, drugi veliki 1500 ljudi a treći 160 ljudi s pukovnikom Otto Emilom na čelu šaljemo danas. Osim toga šaljemo dnevno pojedince, koji sa svih strana sa raznih radova dolaze u Prag. Ovakvim izdajemo legitimacije na koje, po sporazumu sa željezničkom direkcijom, dobivaju besplatne karte III. razreda. Oni, koji idu s transportom, dobivaju od češkog vojnog zapovjedništva po jedan hleb (1200 grama) na put. Pojedincima također u nužnim slučajevima izdajemo manje putne potpore.

Na ovaj način mislim i dalje da naše ljude otpremamo u domovinu, samo sa ubrzanim tempom. U stvari ovih transporta u dnevnom smo kontaktu s češkom vojnom komandom i direkcijom željeznica. Ovi nam faktori međutim mogu da garantiraju uredan transport samo do češke granice. S austrijskom i mađarskom vladom, a dosada ni s jugoslavenskim konzulatom u Beču nemamo nikakve veze, pa s toga i ne znamo, kako ovi transporti idu dalje. Ljudi

⁵³ Spisi N. v. SHS, br. 283. »Obzor« u broju od 12. XI. 1918 donio je slijedeću vijest: »L. Prag, 11. studenoga. Ovdašnji poznati veletržac Roko Bradanović imenovan je jugoslavenskim konzulom u Pragu, a danas je akreditovan kod Narodnog Výbora.«

⁵⁴ Spisi N. v. SHS, br. 284.

⁵⁵ Spisi N. v. SHS, sred. kanc. br. 1.242.

⁵⁶ Spisi N. v. SHS, pres. br. 550.

⁵⁷ Na izvještaju je otisnut gumeni žig agenture s natpisom »Konzularna agentura SHS u Pragu.«

su nestrpljivi. Svaki hoće da odmah bude otpremljen. Stoga nismo imali vremena da potpuno osiguramo redovne transporte preko austrijskog odnosno mađarskog zemljišta.

U tom pogledu molimo N. V., da poduzme korake (a) kod bečke vlade i direkcije željeznica, (b) kod vlade alpskih zemalja i (c) kod mađarske vlade, da osiguraju redovne transporte bivših srpskih zarobljenika i interniranih. Direkcije željeznica spomenutih država treba da osiguraju potrebni broj vagona, kako bi nedeljno mogli otpremiti do 5000 ljudi. Istovremeno treba da vlade naredbe podređenim organima, da ne prave nikakvih smetnja ovim transportima: zadržavanjem vozova, pretraživanjem prtljage i sličnim šikanacijama. Nužno je da se što prije urede ova pitanja, jer konačno dotične vlade su obavezne i ugovorom o primirju, da sve preduzmu, kako bi olakšale slobodan i što brži povratak zarobljenika kući.

Osim toga molimo da se kod istih vlada poduzmu koraci radi imovine zarobljenika i interniranih, njihovog novca, hrane i odijela. Ti ljudi imaju na stotine hiljada kruna svog novca u lagerskim depositima, koji se im uopće ne izdaje i tako su prisiljeni da bez ikakvih sredstava putuju kući odnosno padaju na teret konzularnoj agenturi. Molimo da se i Jugoslavenskom konzulatu u Beču izdaju upute, da sve poduzme kod bečkih faktora, kako bi omogućio slobodan i siguran prolaz kroz Austriju i da u ovim stvarima radi u sporazumu sa nama.⁵⁸

Bradanić, u dopisu od 5. XII,⁵⁹ hvali dobro razgranat i podijeljen rad pojedinih sekcija u praškom ministarstvu vanjskih poslova, koje prikupljaju materijal za mirovnu konferenciju. To je istovremeno i zadnji sačuvani arhivski trag o konzularnoj agenturi Narodnog vijeća SHS u Pragu.

Ni vlada u Pragu nije htjela zaostati za Zagrebom. Predsjednik vlade dr. Karel Kramář, u planu od 15. XI. 1918,⁶⁰ upućenom Narodnom vijeću SHS u Zagrebu, imenovao je novinara Emila Šimeka za opunomoćenog predstavnika čehoslovačke vlade za sve poslove političke, ekonomske i vojne prirode, koji postoje između novih država (Čehoslovačke republike i Države Slovenaca, Hrvata i Srba) i zamolio, da vlasti Države SHS priznaju Šimeku sva ona prava i privilegije, koje međunarodno pravo i običaji priznaju takvoj misiji.

Treba zabilježiti, da su i neke druge države imenovale ili, bar, pokušale imenovati predstavnike kod vlasti »Države Slovenaca, Hrvata i Srba«. Tako je, na primjer, vlada Narodnog vijeća u Bosni i Hercegovini, dopisom od 12. XI. 1918,⁶¹ uputila Zagrebu interesantno pitanje: »Inžinjer Charles Ihle u Sarajevu

⁵⁸ Prilog »F« pod br. 23 agenture. Taj je izvještaj adresiran »Narodnom vijeću, Sekcija za inostrana djela, Zagreb.«

⁵⁹ Spisi N. v. SHS, br. 2312.

⁶⁰ To pismo glasi: »À Narodno vijeće, Zagreb. J'ai l'honneur de porter à votre connaissance que M. Emil Šimek a été nommé pour plénipotentiaire du gouvernement tchécoslovaque pour toutes les affaires politiques, économiques et militaires pendantes entre les deux nouveaux Etats, et je prie de lui accorder tous les droits et prérogatifs, qui émanent du droit international et ses usances en pareille mission. Veuillez Messieurs. agréer l'assurance de ma plus haute considération. Prague. le 15 novembre 1918. Kramář, Président du Conseil de la République tchécoslovaque.« (Spisi N. v. SHS, pres. br. 432).

⁶¹ Spisi N. v. SHS, pred. N. v. br. 288.

javio mi je u ime Njenog Veličanstva nizozemske kraljice, da se je 1. novembra 1918 ustanovio nizozemski Konzulat u Sarajevu i da je to izvanredni ministar Njenog Veličanstva nizozemske kraljice Jonkheer van der Weede van Beerenkamp u Beču javio Jugoslavenskom vijeću u Zagrebu. Molim, da mi se saopći, je li spomenutom konzulu podijeljen exequatur.«

Predsjedništvo je 20. XI. odgovorilo:⁶² »Izvanredni poslanik i opunomoćeni ministar Njenog Veličanstva nizozemske kraljice zatražio exequatur za gospodina Charlesa Ihle-a kao nizozemskog konzula u Sarajevu. Molim da se saopći ovamo, kakav je državljanin g. Ihle, da li je čovjek vrijedan i besprikorna glasa i nema li u opće nikakve zaprijeke, da mu se podijeli exequatur. U slučaju povoljnog odgovora Predsjedništvo će Narodnog vijeća podijeliti exequatur gospodinu Ihle-u, čim stigne ovamo dotična zamolba g. Jonkheer van der Weede van Beerenkamp ili nizozemske vlade, a do onda molimo da se g. Ihle-u ne stavljaju nikake zaprijeke pri izvršivanju njegovih zvaničnih funkcija.«

Osim toga, rumunjsko Narodno vijeće (odjel narodne obrane), u dopisu iz Beča od 17. XI. 1918.,⁶³ zamolilo je Narodno vijeće u Zagrebu (»jugoslavenski državni ured za narodnu obranu«), da dvojici rumunjskih oficira, koji putuju u Zagreb i Beograd u cilju organiziranja vojnih transporta, bude u svemu pri ruci, a da jugoslavenska vlada (u Zagrebu) pristane da rumunjske čete pri prolazu njenim teritorijem zadrže oružje. Predsjedništvo u odgovoru od 11. XI.,⁶⁴ upućenom jednom od te dvojice oficira, pristaje i odobrava, da se u Zagrebu osnuje sabiralište za vojnike rumunjske narodnosti. To isto je Predsjedništvo, dopisom od 10. XI.,⁶⁵ odobrilo i Poljacima (majoru F. Kopetschny) za vojnike poljske narodnosti, udovoljavajući tako molbi poljskog poslanstva u Beču od 7. XI. 1918.

Na kraju jedan kuriozum.

Kad se na proglas Narodnog vijeća o mobilizaciji, objavljen u Zagrebu 2. XI., gotovo nitko nije htio odazvati, Predsjedništvo je Narodnog vijeća, zabrinuto zbog sasvim nepovoljnog vanjskopolitičkog položaja (Italija) i skrajnje nesigurnog unutrašnjeg stanja, uputilo specijalnu misiju u Beograd, da povede pregovore sa srpskom vladom i Vrhovnom komandom o što hitnijem upućivanju srpskih četa na teritorij »Države Slovenaca, Hrvata i Srba«. Delegaciju je trebao predvoditi dr. Bogdan Medaković (pored dra. Laze Popovića). Međutim, Medaković je u posljednji čas otkazao i umjesto njega je zajedno s Popovićem otputovao Valerijan Pribičević. Poslije audijencije Popovića i Pribičevića kod regenta, Laza Popović je preko Zemuna javio Zagrebu,⁶⁶ da je s vladom i Vrhovnom komandom postignut sporazum o ulasku srpskih odreda na teritorij »Države Slovenaca, Hrvata i Srba«, i dalje, a osim toga saopćio je i to: »Gosp. Valerijan postavljen je konzularnim agentom Narodnog vijeća kod srpske vlade radi kontrole nekih deputacija što dolaze iz Beograda (tu je očita pogreška: treba da stoji »u Beograd«).«

O eventualnoj djelatnosti tog »konzula« u Beogradu »Spisi Narodnog vijeća SHS« u Državnom arhivu u Zagrebu ne sadrže nikakve daljnje podatke.

⁶² Isti kao pod (61).

⁶³ Spisi N. v. SHS, pres. br. 313.

⁶⁴ Spisi N. v. SHS, br. 130/Pres.

⁶⁵ Spisi N. v. SHS, Pred. N. V. br. 115.

⁶⁶ Spisi N. v. SHS, Telefonsko-telegrafske obavijesti.

Zaključak. Sigurno je, da i »vanjska služba« novostvorene i, u skladu s historijskim zaključkom hrvatskog Sabora od 29. X. 1918, privremene »Države Slovenaca, Hrvata i Srba« nosi žig improvizacije, žurbe i dilentantizma.

Potpuni reciprocitet postojao je samo u odnosima Zagreb—Prag. Međutim, kod odnosa Zagreba s Budimpeštom zapažamo pokušaj Budimpešte, da što prije pošalje u Zagreb svoga diplomatskog predstavnika, no brzo ga zatim i opoziva. Trag o nizozemskom predstavniku u Sarajevu odmah se i gubi, dok su misije rumunjskog i poljskog predstavnika (poput one Emila Stefanovića u Beču) izrazito vojno-repatrijacionog karaktera.

Tih dana — u teškoj, zamršenoj i sasvim nesigurnoj situaciji — ocrtava se kod Predsjedništva »Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba« ustezanje i neraspoloženje da uspostave uzajamne diplomatske ili konzularne veze s vladama u Beču i Budimpešti, a da se uopće ne može govoriti o nekoj uspostavi redovnih diplomatskih odnosa. To je razumljivo, jer je većina središnjeg odbora Narodnog vijeća — pozivajući se na spomenuti zaključak Sabora — smatrala novu državu kao provizorij i prelazno stanje do ujedinjenja sa Srbijom i Crnom Gorom u zajedničku državu. Uspostava *uzajamnih* veza između Zagreba, Beča i Budimpešte pomoću opunomoćenih predstavnika (pa bili ti samo konzuli) bi, po mišljenju većine, otežavala i još više zamrsila akciju, da što prije dođe do željenog ujedinjenja, a pogotovo pitanje novih granica zajedničke države prema »Njemačko-austrijskoj republici« i republici Mađarskoj na Mirovnoj konferenciji, koja je predstojala.

Zusammenfassung

Als der kroatische Landtag, auf Grund des Entschlusses vom 29. Oktober 1918., alle bisherige staats-rechtliche Bindungen mit Österreich und Ungarn abgebrochen und die Macht dem Nationalausschusse der Slovenen, Kroaten und Serben als der höchsten Instanz für alle jugoslavische Länder der k. u. k. Monarchie überlassen hatte, schritt man zur Bildung der Regierungen in Zagreb, Ljubljana, Sarajevo und Split. Das Präsidium des Nationalausschusses in Zagreb behielt für sich die Führung der Aussenpolitik und ernannte seine bevollmächtigte Vertreter im Auslande. Dr. Marko Petrović wurde zum Vertreter in Budapest ernannt, weiter dr. Petar Franceschi in Wien und Roko Bradanović in Prag. In der Vollmacht dr. Petrović's ist angeführt, dass er im Auftrage des Nationalausschusses in Zagreb nach Budapest gesandt wird, um dort den Nationalausschuss bei der Durchführung der Abkommen, die in Zagreb zwischen dem Nationalausschuss und der magyarischen Delegation getroffen wurden, zu vertreten, und ausserdem zur Wahrnehmung der wirtschaftlichen Interessen. Das Präsidium des Nationalausschusses, in seinem Schreiben an den »Jugoslavischen Ausschuss« in Wien, schreibt über dr. Franceschi, dass es der Meinung sei, es sei provisorisch jedenfalls genügend, wenn in Wien ein jugoslavischer Vertreter vorhanden sei, dem die Konsular-Agenden anvertraut sind. Im Bradanović's Dekret wird wörtlich erwähnt, dass er seitens des Präsidiums zum Konsularagenten in Prag ernannt wird. Die drei erwähnten fertigten die Geschäfte ab und vertraten das Präsidium des Nationalausschusses in den Hauptstädten der Staaten, die aus den Trümmern der österreichisch-ungar. Monarchie hervorgingen. Man kan in diesen Tagen bei dem Präsidium in Zagreb merken, dass es nicht geneigt war, beiderseitige diplomatische Beziehungen mit den neuen Regierungen in Wien

(K. Renner) und Budapest (M. Károlyi) anzuknüpfen. Das ist auch leicht zu verstehen, weil die Mehrheit des Zentralausschusses des Nationalausschusses — sich auf den Entschluss des Landtages vom 29. X. berufend — den Staat der Slovenen, Kroaten und Serben als Provisorium betrachtete und die baldigst mögliche Vereinigung mit Serbien und Montenegro wünschte. Durch das Anknüpfen der beiderseitigen Beziehungen zwischen Zagreb, Wien und Budapest mittels der bevollmächtigten Vertreter auf Grund der Reziprozität wäre — der Meinung der Mehrheit nach — die ganze jugoslavische Einigungsaktion erschwert. Die Ankündigung der Vereinigung des Staates der Slovenen, Kroaten und Serben mit Serbien und Montenegro vom 1. XII. 1918 schuf eine ganz neue staats-rechtliche Situation (den jugoslavischen Staat) und so musste auch die Funktion der Vertreter des Präsidiums des Nationalausschusses im Auslande erlöschen.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA X.

1957.

BROJ 1—4

Redakcioni odbor:

OLEG MANDIĆ
JAKŠA RAVLIĆ
JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

IZDAJE
POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE
ZAGREB